

Vittorio P o s s e n t i. *Rewolucja ducha. Doktryna społeczna Kościoła widziana oczyma kard. Karola Wojtyły*. Tł. R. Skrzypczak. Warszawa: Centrum Myśli Jana Pawła II, Wydawnictwo Fronda 2007 ss. 168.

W styczniu 1979 r., kilka miesięcy po inauguracji pontyfikatu, Jan Paweł II przemawiał do Konferencji Episkopatu Ameryki Łacińskiej CELAM w Puebla. Przypominał tam, jak wielką wartość i siłę profetyczną ma nauka społeczna Kościoła. Podczas wizyty w kraju, gdzie szerzyła się teologia wyzwolenia, zauważył, że nie można mieszać spraw Bożych z polityką, a marksizm nie może odegrać w chrześcijańskiej teologii tej roli, jaką arystotelizm odgrywał w tomizmie.

Kwestie społeczne były obecne w nauczaniu papieża-Polaka już od początku jego posługi następcy św. Piotra. Podejmował je w trzech wielkich encyklikach społecznych: *Laborem exercens* (1981 r.), *Sollicitudo rei socialis* (1987 r.), *Centesimus annus* (1991 r.) oraz w dziesiątkach innych przemówień i dokumentów. Problematyka społeczna była bliska Karolowi Wojtyłce również w czasach jego studiów i pracy naukowej, a także podczas posługi na katedrze arcybiskupa krakowskiego.

Kolejnym dowodem spójności jego życia i myśli oraz *continuum* nauczania społecznego jest wydany na początku 2007 r. wywiad-rzeka pt. *Rewolucja ducha. Doktryna społeczna Kościoła widziana oczyma kard. Karola Wojtyły*. Jak zauważa ks. Robert Skrzypczak, tłumacz polskiego wydania, był to najprawdopodobniej ostatni wywiad, przygotowany na piśmie przez arcybiskupa krakowskiego przed jego wyborem na Stolicę św. Piotra.

Rozmowę z krakowskim Kardynałem przeprowadził prof. Vittorio Possenti (ur. w 1938 r.), wybitny włoski filozof, intelektualny uczeń J. Maritaina, członek m.in. Pontificia Accademia delle Scienze Sociali. Prof. Possenti naukowo zajmuje się filozofią polityki oraz kwestiami bioetycznymi, manipulacjami genetycznymi i nihilizmem w nauce. We wprowadzeniu wspomina ciekawe okoliczności powstania wywiadu. Opisując kryzys różnych sfer życia współczesnego człowieka, a także różnorodne nurty, które pojawiły się w filozofii i teologii lat 50. i 60. XX w., włoski profesor zauważa, że ten impas dotyczył również nauki społecznej Kościoła, która także w środowisku kościelnym „była uznawana za przestarzałą i nie nadającą się do zastosowania, zwłaszcza przez część przedstawicieli teologii wyzwolenia i teologii politycznej. [...] W konsekwencji przyjął się pogląd o jej nieaktualności” (s. 15). Wrzawę wywołał też M. D. Chenu, który w wydanej w 1977 r. książce pt. *Nauka społeczna Kościoła 1891-1971* doszedł do wniosku, że katolicka nauka społeczna ma znamiona ideologii.

W tym czasie prof. Possenti wysłuchał konferencji pt. „Problem konstytuowania się kultury poprzez ludzką *praxis*”, wygłoszonej przez kard. Wojtyłę na Uniwersytecie w Mediolanie. Wtedy też postanowił przeprowadzić z nim wywiad na tematy społeczne. Arcybiskup miał przygotować odpowiedzi na przedstawione 21 czerwca

1978 r. w Mediolanie pytania. Kard. Wojtyła odpowiedzi napisał, jednak włoski filozof nie zobaczył ich przez wiele lat, gdyż... Wojtyła został papieżem.

Wywiad, odnaleziony w archiwum, wydrukowano w języku włoskim dopiero w 1991 r. w biuletynie *Il Nuovo Areopago*. Tekst polski opublikował po raz pierwszy (w śladowych ilościach) w Rzymie w 1998 r. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II. Dzięki staraniom Wydawnictwa Fronda i Centrum Myśli Jana Pawła II, wywiad, wraz z opracowaniem naukowym, trafił do polskich czytelników.

Rewolucja ducha to niewielka książka zawierająca rozważania na temat doktryny społecznej Kościoła katolickiego. Wywiad został przeprowadzony na piśmie, sprawia więc czasem wrażenie suchego, mało atrakcyjnego wywodu akademickiego. Autor jednak nie miał możliwości dopytania przyszłego papieża o pewne wątki. Wyjaśnianie nauki społecznej to zazwyczaj pięta achillesowa dla wielu katolików, tutaj zaś znajdujemy klarowną i zwięzłą wykładnię najważniejszych zagadnień społecznych.

Pierwszą część, liczącą 168 stron, publikacji stanowi zbiór trzydziestu pytań i odpowiedzi, pod wspólnym tytułem: „Czy jest możliwa nauka społeczna Kościoła?”. Poprzedzono je wprowadzeniem autora wywiadu – prof. Vittorio Possentiego oraz przedmową ks. Roberta Skrzypczaka, redaktora polskiego tłumaczenia. Warto dodać, że Kardynał Wojtyła napisał odpowiedzi w języku polskim, były one jednak pozbawione jakiegokolwiek aparatury naukowej. Za zgodą Jana Pawła II ks. prof. Stanisław Pamuła opatrzył tekst przypisami obejmującymi źródła wydane do 1978 r.

Czytając wywiad, można prześledzić pewną drogę myślową. Najpierw poruszane są więc zagadnienia fundamentalne, związane z sensem istnienia i naukowością katolickiej nauki społecznej, jej charakterem i celem oraz różnicą między „nauczaniem społecznym” a „nauką społeczną” Kościoła. Kardynał Wojtyła, powołując się na soborową konstytucję *Gaudium et spes* (którą współtworzył, a która – jak sam pisze „prawie że nie wychodzi z moich rąk”), wyjaśnia, że „nauczanie społeczne Kościoła wchodzi gruntownie w treść ewangelizacji” (s. 28). Dodaje też, że jest ono oryginalne, bo ma swoje źródło w Ewangelii. Ta zaś jest oryginalna nie tylko przez swoją „teologię”, ale też przez swą „antropologię”. Arcybiskup krakowski podkreśla jednak, że nauka społeczna nie jest złotym środkiem między marksizmem a liberalizmem.

W dalszej części rozmowy pada odpowiedź na pytanie, czy można pogodzić marksizm i katolicyzm. Wojtyła stwierdza: „Marksizm jest praktyką i doktryną rewolucji klasowej. Myślę, że o wiele głębiej jeszcze wpisana jest w sercu człowieka i ludzkości owa *rewolucja Ducha*, jaką przyniósł Chrystus” (s. 32). Kardynał wskazuje, że marksizm jako system zbudowany jest na zasadzie pierwszeństwa *praxis* względem teorii, co niesie z sobą „niebezpieczeństwo utylitaryzmu” w indywidualistycznej lub kolektywistycznej postaci. Chrześcijaństwo zaś nie jest, jak twierdzą autorzy marksistowscy, gatunkiem filozoficznego idealizmu – ma ono realistyczną wizję stosunku teoria–*praxis*. „Klucz do rozwiązania tego problemu – konkluduje Karol Wojtyła – znajduje się w człowieku, w antropologii, w odpowiedzi na pytanie o właściwy sens ludzkiej wolności” (s. 49).

Kolejne kwestie dotyczą historii i kontekstu rozwoju nauki społecznej Kościoła, jej ewolucji w czasie pontyfikatów Jana XXIII i Pawła VI. Kardynał Wojtyła wskazuje, iż nauka społeczna, która stanowi integralną część posłannictwa nauczycielskiego i pasterskiego Kościoła, nie przedawnia się, choć trzeba czytać „znaki czasu” i czuwać, aby

„nie zapóźnić się w stosunku do rzeczywistych problemów i procesów”. Z następnych odpowiedzi wyłania się głębokie przekonanie przyszłego papieża, że wszystkie normy i cały wysiłek profetyczny tej nauki muszą służyć budowaniu społeczeństwa jako wspólnoty osób. Kardynał zajmuje też – aktualne także w dzisiejszej rzeczywistości – stanowisko w konkretnych kwestiach społecznych, takich jak: rodzina, nowy międzynarodowy porządek ekonomiczny i polityczny, kapitał i własność, eksplozja demograficzna, pokój i groźba wojny atomowej czy podstawowe prawa człowieka.

Z tych też przyczyn, według Kardynała Wojtyły, odbiorcami tak rozumianej nauki społecznej Kościoła są nie tylko katolicy, chrześcijanie, ale „wszyscy ludzie dobrej woli”. Nauka ta staje się więc narzędziem dialogu, ale też wyzwaniem dla poszczególnych grup wiernych. Każdy katolik bowiem, we właściwy dla siebie sposób, powinien poznawać i wcielać w życie zasady tej nauki. W tym kontekście na pytanie o przyszłość tej nauki Kardynał odpowiada, że po Soborze Watykańskim II wchodzi ona w nową fazę, „etap profetyczny”, „wyłania się konsekwencja udziału wszystkich w posłannictwie Kościoła, konsekwencja powszechnej «praxis apostolskiej» jako poniekąd składowego elementu samej żywej wiary”, nie tylko „od wielkiego dzwonu” (s. 93).

Ostatni zestaw problemów poruszanych w wywiadzie dotyczy życia społeczno-politycznego. Krakowski Kardynał zauważa, że Polacy żyją w systemie, który uniemożliwia im wybór konkretnego zaangażowania i kierunku życia politycznego. Nie jest to jednak powód do kontestacji i biernego oporu, nieobecni wszak nie mają racji. Paradoksalnie bowiem dzięki temu Kościół jest w tym życiu politycznym bardziej obecny, ta „nieobecność” ma bowiem swoją szczególną wymowę. W normalnych zaś warunkach – zdaniem Wojtyły – chrześcijanin „przez swe zaangażowanie polityczne nie może zaprzeczyć temu, co wynika z jego wiary, światopoglądu, zasad moralności, etyki społecznej”. Tu dochodzi bowiem do głosu sumienie, „królestwo człowieka wiąże się w zasadniczej mierze z rzetelnością sumienia” – kończy wywiad Wojtyła.

W odpowiedziach krakowskiego Arcybiskupa widać wyraźnie załączki geniuszu przyszłego papieża, który jeszcze przed objęciem stolicy Piotrowej wnikliwie analizował sytuację w całym Kościele i wyciągał ze swoich obserwacji trafne wnioski. Wszystkich tych wyjaśnień Kardynał Wojtyła udziela na długo przed swymi społecznymi encyklikami, nie wspominając już *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, na które od początku jego pontyfikatu musieliśmy czekać ćwierć wieku.

Myśl społeczna Karola Wojtyły, której zarys prezentuje *Rewolucja ducha*, oparta jest na dwóch filarach. Pierwszym jest prymat osoby, który może być skuteczną zaporą przeciw fałszywym koncepcjom współżycia społecznego: przeciw kolektywizmowi i indywidualizmowi, społeczeństwu wyzysku i niesprawiedliwości, które dziś ukrywają się pod hasłami liberalizmu i socjalizmu. Drugim filarem tej koncepcji jest traktowanie nauki społecznej Kościoła nie jako ideologii, ale części ewangelizacji, która jest najpierw słowem zbawienia i świadectwem, a dopiero później normą.

Drugą częścią książki *Rewolucja ducha* jest wykład prof. Sergio Lanza pt. „Nauczanie społeczne a teologia społeczna. Aspekt kościelny, kulturalny i naukowy”, który stanowi swoisty komentarz do powyższego wywiadu, ale też introdukcję w fundamentalne zagadnienia katolickiej nauki społecznej.

Ciągle odkrywamy na nowo świeżość i ogromne bogactwo myśli Jana Pawła II. Książka *Rewolucja ducha* może nam pomóc w dotarciu do jego ideowych korzeni

i w prześledzeniu procesu formułowania się nauki społecznej, głoszonej przez blisko 27 lat jego pontyfikatu. Przedstawione w tej publikacji myśli Kardynała Wojtyły ukazują go jako człowieka, który umiał myśleć o Kościele uniwersalnym w duchu Soboru Watykańskiego II, ale też potrafił zauważać konkretne problemy poszczególnych ludzi, nie tylko wiernych Kościoła katolickiego. Na tym zapewne polegała „rewolucja ducha”, którą on zaskakiwał przez ponad ćwierć wieku cały świat.

Ks. Wojciech Kućko
Instytut Teologii Moralnej KUL

Ks. Krzysztof Gryza. *Antropologia przebóstwienia. Obraz człowieka w teologii prawosławnej*. Kraków: Wydawnictwo UNUM 2009 ss. 506.

Jednym z pytań, które od zawsze nurtowało człowieka, jest to, które dotyka istoty i celu jego samego: kim jest i kim się stanie? Udzielenie prawdziwej odpowiedzi na powyższe pytanie decyduje o jakości życia – jednostkowego oraz życia całych społeczeństw. Dla Sokratesa człowiek był mikrokosmosem, dlatego poznając człowieka, poznajemy cały świat. Pitagoras mawiał, iż człowiek „jest miarą wszystkich rzeczy”. Inne spojrzenie na człowieka przyniosło Boże objawienie: człowiek nie musiał już polegać tylko na sobie, ale mógł pytać Boga, o to kim jest. Próba odpowiedzi na powyższe pytanie jest prawdą o przebóstwieniu: Bóg nie tylko wzbudził człowieka do istnienia, ale także powołał do pełnego zjednoczenia z Sobą. Temat niezwykle ciekawy, rozpowszechniony w teologii wschodniej, doczekał się syntetycznego opracowania na gruncie polskim za sprawą ks. dr. Krzysztofa Gryza.

Książka ks. K. Gryza *Antropologia przebóstwienia. Obraz człowieka w teologii prawosławnej*, wydana w Krakowie w 2009 roku przez Wydawnictwo UNUM, jest ponad pięciuset stronicową publikacją rozprawy habilitacyjnej. Ks. dr. Krzysztof Gryza (ur. 1961 r.) jest pracownikiem Katedry Teologii Moralnej Ogólnej UPJPII w Krakowie. Obszar zainteresowań oraz badań naukowych ks. Gryza stanowi moralne nauczanie Magisterium Kościoła, zagadnienia szczegółowe moralności życia osobistego, jak również antropologia filozoficzno-teologiczna. Omawiana najnowsza publikacja doskonale wpisuje się w dorobek naukowy Autora, który stanowią zarówno prace zbiorowe, redakcyjne (np. *Człowiek drogą Kościoła. Moralne aspekty nauczania Jana Pawła II*, Instytut Jana Pawła II, Kraków 2004), jak i indywidualne publikacje, wśród których warto zwrócić uwagę na artykuł *Antropologiczne fundamenty moralnej nauki prawosławia*, „Ateneum Kapłańskie” 523(1996).

Dokonany przez ks. Gryza wybór kwestii przebóstwienia człowieka na główny temat pracy habilitacyjnej podyktowany został przekonaniem, iż stanowi ona podsta-